

Sự chuyển biến từ “hoạt động xem” sang “hoạt động đọc” tác phẩm văn học Nhật Bản tại Việt Nam hiện nay

Trần Thị Thục

Từ xưa đến nay, tác phẩm văn học vốn là nguồn cảm hứng bất tận cho các nhà làm phim khi chuyển thể hay cải biên tác phẩm đó thành phim điện ảnh hoặc phim truyền hình. Rất nhiều tác phẩm điện ảnh kinh điển đã được chuyển thể thành công dựa theo nguyên tác. Tác phẩm văn học khi được chuyển thể thành phim điện ảnh đã tạo ra một diện mạo mới, một giá trị mới về nghệ thuật và thị hiếu, làm cho phim có một đời sống riêng. Các tác phẩm văn học Nhật Bản cũng tương tự như vậy. Rất nhiều tác phẩm văn học Nhật Bản từ cổ đại đến hiện đại đã được chuyển thể thành phim điện ảnh hoặc phim truyền hình ở trong và ngoài nước. Có thể kể đến tác phẩm *Truyện Genji* của nữ sĩ Murasaki Shikibu, các tiểu thuyết của Ihara Saikaku, đặc biệt là các tác phẩm thời kì hiện đại của Akutagawa Ryunosuke, Abe Kobo, Kawabata Yasunari, Dazai Osamu, Yukio Mishima, Murakami Haruki, Yoshimoto Banana, Ichikawa Takuji, Higashino Keigo, Naoki Hyakuta... Một số phim đã được đánh giá rất cao và đạt được các giải thưởng danh giá tại các liên hoan phim trong nước và quốc tế, tạo nên một giá trị mới cho tác phẩm văn học.

Tại Việt Nam, các bộ phim được chuyển thể từ tiểu thuyết văn học Nhật Bản được các bạn trẻ yêu thích nhất là *Em sẽ đến cùng cơn mưa* 『いま、会いにゆきます』, *Rừng Naui* 『ノルウェイの森』, *Một lít nước mắt* 『1 リットルの涙』 và gần đây là các phim chuyển thể từ tiểu thuyết của Higashino Keigo.

Bộ phim *Rừng Naui* (2010) do đạo diễn Trần Anh Hùng sản xuất đã tạo ra một hiệu ứng tốt cho đông đảo bạn trẻ Việt Nam, nhờ đó mà rất nhiều bạn đã tìm đọc tác phẩm văn học cùng tên của nhà văn Murakami Haruki, cho dù trước đó không quan tâm nhiều đến tác phẩm này. Tuy các bộ phim chuyển thể từ tác phẩm của Murakami không nhiều, nhưng từ khi xem bộ phim và đọc tác phẩm đó, rất nhiều độc giả Việt Nam trở nên say mê tác giả này. Việc dịch thuật và nghiên cứu tác phẩm của ông cũng được thúc đẩy mạnh mẽ tại Việt Nam, qua đó tăng cường định hướng hoạt động đọc cho độc giả. Các nhà sách hay nhà xuất bản cũng đóng

một vai trò quan trọng trong việc dịch và xuất bản một số lượng lớn các tác phẩm của Haruki Murakami.

Một bộ phim khác cũng gây ấn tượng mạnh mẽ đối với người xem về khung cảnh thiên nhiên lãng mạn tuyệt đẹp và ý nghĩa nhân văn sâu sắc và thấm đượm tình người là *Em sẽ đến cùng cơn mưa*, được chuyển thể từ cuốn tiểu thuyết 『いま、会いにゆきます』 của nhà văn Ichikawa Takuji. Bộ phim đã khiến nhiều bạn trẻ yêu mến nhà văn, với giọng văn nhẹ nhàng, tinh tế và tiếp tục tìm đọc các tác phẩm khác của ông. Bộ phim đã thực sự làm xúc động trái tim khán giả. Từ đó, các bạn trẻ Việt Nam đã chào đón nồng nhiệt các cuốn tiểu thuyết khác của nhà văn. Có thể nói rằng Ichikawa Takuji là một trong những nhà văn tiêu biểu cho sự kết nối giữa hoạt động xem và hoạt động đọc của các bạn trẻ Việt Nam.

Ở Việt Nam hiện nay, tôi nghĩ rằng quá trình chuyển biến từ hoạt động xem sang hoạt động đọc tác phẩm văn học Nhật Bản thể hiện rõ nhất ở nhà văn Higashino Keigo. Số lượng sách được dịch từ tác phẩm của ông thậm chí đã vượt qua nhà văn Haruki Murakami. Phim chuyển thể từ tiểu thuyết *Bạch dạ hành* và *Phía sau nghi can X* là hai phim khơi gợi và thúc đẩy quá trình chuyển biến từ hoạt động xem sang hoạt động đọc của các bạn trẻ Việt Nam một cách rõ rệt nhất. Ở đây, tôi muốn nhấn mạnh đến “hoạt động xem” các bộ phim được chuyển thể từ tiểu thuyết trinh thám của nhà văn Higashino Keigo và “hoạt động đọc” các tác phẩm của ông. Theo khảo sát của chúng tôi, Higashino Keigo là nhà văn có số lượng tác phẩm được dịch nhiều nhất tại Việt Nam hiện nay, đồng thời cũng là nhà văn có nhiều tác phẩm được chuyển thể thành phim điện ảnh và phim truyền hình nhất. Đã có gần 30 tác phẩm của ông được dịch sang tiếng Việt những năm gần đây (27 cuốn) và một số tác phẩm đang tiếp tục được dịch. Trên mạng xã hội của người dùng Việt, người ta lập ra trang Higashino Keigo Vietnam Fanpage và thu hút rất nhiều thành viên tham gia, chủ yếu trong số đó là các bạn trẻ, bao gồm các bạn sinh viên của các trường đại học và các nhà nghiên cứu trẻ. Tác phẩm của Keigo thu hút độc giả bởi lối viết tiểu thuyết trinh thám độc đáo và mới lạ, ấn tượng. Trong thời đại mạng xã hội được ưa chuộng tại Việt Nam, việc lan truyền các bộ phim hay tác phẩm văn học nổi tiếng bởi các fan hâm mộ và yêu thích các tác

giả hay tác phẩm văn học Nhật Bản đã tạo ra một hiệu ứng nhanh chóng tới đông đảo bạn đọc.

Cho đến nay rất nhiều tiểu thuyết của Higashino Keigo đã được dựng thành phim điện ảnh hoặc phim truyền hình và đạt được nhiều giải thưởng danh giá cả trong và ngoài nước. Cuốn tiểu thuyết *Bạch dạ hành* của Higashino Keigo được dựng thành phim truyền hình ở Nhật năm 2006, phim điện ảnh năm 2011 và giành được giải Phim truyền hình xuất sắc nhất năm 2006. Ngoài ra, tác phẩm còn được dựng thành phim điện ảnh tại Hàn Quốc năm 2009. Cuốn tiểu thuyết *Điều bí mật* (秘密) được Pháp dựng thành phim điện ảnh năm 2009. Cuốn *Điều kì diệu của tiệm tạp hóa Namiya* (2012) cũng được dựng thành phim điện ảnh tại Nhật Bản (2017) và tại Trung Quốc (2017) với tên *Namiya*.

Nhiều tác phẩm khác của Higashino Keigo cũng được dựng thành phim điện ảnh và phim truyền hình tại Nhật. Các bộ phim đã thể hiện được hầu hết nội dung của tiểu thuyết, với diễn xuất tài ba của nhân vật cặp đôi nam nữ gây tội ác, nhân vật thám tử Galileo hay vị cảnh sát Kaga. Các phim cũng đã thể hiện được bối cảnh văn hóa, xã hội đương đại của Nhật Bản với nhiều phân cảnh đặc trưng như không gian căn phòng kiểu Nhật, quán cơm bento, khung cảnh đô thị hào nhoáng, không gian sống của những người vô gia cư... Có thể nói, văn chương và điện ảnh có mối liên hệ mật thiết trong đời sống văn hóa, nghệ thuật đương đại. Khi các tác phẩm của Higashino Keigo trở thành hiện tượng best-seller trên thị trường sách trong nước, nhiều nhà làm phim đã và đang chuyển thể các tác phẩm của ông. Nguồn sách dịch tác phẩm của nhà văn cũng dồi dào tại các nước khác như ở Mỹ, Trung Quốc, Hàn Quốc, các nước Đông Nam Á, Việt Nam... trong những năm gần đây. Tiểu thuyết trinh thám của nhà văn cũng như phim chuyển thể từ tiểu thuyết của ông đem đến cho công chúng những hiểu biết về tâm lý con người Nhật Bản cũng như về những vấn đề mang tính thời sự diễn ra trong xã hội Nhật Bản. Chính vì vậy, chúng tôi cho rằng tác phẩm của ông còn có sức hút với đông đảo độc giả và các nhà làm phim trong thời gian tới.

Một hiện tượng liên quan đến quá trình chuyển biến từ hoạt động xem sang hoạt động đọc văn học Nhật Bản là bắt nguồn từ các tác phẩm Anime. Theo khảo

sát của chúng tôi, rất nhiều bạn trẻ say mê các thể loại anime và manga của Nhật Bản. Trong số các tác phẩm đó, có tác phẩm được chuyển thể từ văn học thành anime, và nhiều bạn đọc đã bắt đầu từ việc xem anime vì yêu thích, sau đó mới tìm đọc tác phẩm gốc, ví dụ như: *5 centimet trên giấy*, *Mộ đom đóm*, một số anime dựng từ truyện cổ tích Nhật Bản như *Nàng công chúa Kaguya*... Theo khảo sát của chúng tôi, các bạn học sinh cấp 3 ở Việt Nam hầu hết chỉ được giới thiệu đọc cuốn tiểu thuyết *Totto – chan cô bé bên cửa sổ*. Trong khi đó, ngay từ cấp 1 trở đi, đa phần các bạn nhỏ đã đọc nhiều truyện tranh (manga) và xem phim hoạt hình (anime), tức là việc tiếp cận với tác phẩm văn học Nhật Bản muộn hơn, thường là ở lứa tuổi học sinh cấp 3 và đặc biệt là sinh viên đại học.

Ở Việt Nam, có một hiện tượng là không phải quá nhiều bạn trẻ yêu thích đọc tác phẩm văn học ngay từ đầu, nguyên nhân chủ yếu là vì các bạn ngại đọc sách, nhất là những cuốn tiểu thuyết dày có dung lượng lớn. Tuy nhiên, sau khi xem phim xong, các bạn lại cảm thấy tò mò về sự khác biệt giữa cốt truyện phim và văn bản tác phẩm nên đã tìm đọc tác phẩm văn học, cũng từ đó mà trở nên say mê văn chương của tác giả đó. Như chúng tôi đề cập đến ở trên, Murakami Haruki là một ví dụ điển hình. Nhiều bạn trẻ xem xong phim *Rừng Nauy* đã tìm đọc tác phẩm và dần dần trở nên yêu thích các tác phẩm khác của Murakami, dù chúng chưa được dựng thành phim. Các hoạt động này được lan tỏa bởi các nhóm, hội, trang web trên mạng xã hội hoặc fanpage của các nhà sách, thu hút nhiều bạn trẻ tham gia và cập nhật thông tin liên tục, tạo ra một hiệu ứng tương đối tốt cho người yêu thích văn học Nhật Bản.

Theo một khảo sát mà chúng tôi thu được từ sinh viên ngành văn học của một trường đại học, số lượng các bạn bắt đầu làm quen với văn học Nhật Bản bằng việc xem phim là khá nhiều. Nguyên nhân chủ yếu là vì các bạn thường ngại đọc những tác phẩm dày, nhưng khi được giới thiệu phim thì lại rất thích thú và sẵn sàng tìm đọc tác phẩm văn học nguyên gốc, từ đó mà lòng say mê đối với văn học Nhật Bản cũng được vun đắp thêm. Sau quá trình đó, các bạn có thể chỉ say mê đọc tác phẩm mà không xem phim hoặc vừa xem phim vừa đọc tác phẩm.

Thực tế quá trình giảng dạy của chúng tôi cũng thể hiện điều này. Khi chúng tôi yêu cầu các sinh viên đọc một tác phẩm văn học, họ thường ngại đọc văn bản tác phẩm, nhất là những tác phẩm có dung lượng lớn. Nhưng khi chúng tôi giới thiệu và trình chiếu một đoạn phim được chuyển thể từ tác phẩm đó thì các bạn lại vô cùng hứng thú, và không ít bạn bắt đầu tìm tòi bằng cách xem hết bộ phim, đọc văn bản tác phẩm và tiến hành so sánh chúng với nhau để thấy được sự giống nhau và khác biệt của hai phiên bản. Quá trình đó khơi dậy lòng say mê của nhiều bạn trẻ để tiếp tục tìm đọc các tác phẩm văn học Nhật Bản của nhà văn đó và cả các nhà văn khác. Mặt khác, không ít sinh viên có niềm đam mê với văn hóa Nhật Bản đã tìm hiểu và đọc nhiều tác phẩm văn học Nhật Bản, sau đó mới được giới thiệu xem phim chuyển thể. Đây là quá trình đọc rồi xem. Có thể nhận thấy sự tác động tương hỗ hai chiều trong hoạt động xem và đọc văn học Nhật Bản. Các bạn sinh viên nghiên cứu văn học Nhật Bản ở nhiều chủ đề đa dạng, tập trung vào các vấn đề về nội dung và nghệ thuật của các tác phẩm văn học của các nhà văn nổi tiếng, đồng thời có sự so sánh với phim điện ảnh và so sánh với văn chương của các nước khác, trong đó có Việt Nam.

Các nhà sách hay nhà xuất bản giữ vai trò quan trọng trong việc định hướng thị hiếu cho độc giả. Việc lựa chọn dịch tác phẩm của các nhà văn nổi tiếng như Haruki Murakami, Banana Yoshimoto hay Higashino Keigo cũng thể hiện được sự nắm bắt khuynh hướng văn chương khá tốt của họ. Mặt khác, nhiều nhà văn nổi tiếng khác của Nhật lại chưa được dịch nhiều tại Việt Nam. Theo chiều ngược lại, khi tác phẩm của một tác giả được chào đón nồng nhiệt, việc lựa chọn dịch thuật các tác phẩm tiếp theo cũng căn cứ vào đó.

Như vậy, việc xem tác phẩm điện ảnh hoặc phim truyền hình được chuyển thể từ tác phẩm văn học đã có tác động rất lớn đến các bạn trẻ tại Việt Nam. Trong đó có thể kể đến các phim chuyển thể gây được nhiều chú ý và cảm tình với khán giả nhất là phim *Rừng Nauy*, *Em sẽ đến cùng cơn mưa*, *Một lít nước mắt* và phim của đạo diễn Shinkai Makoto ở thể loại anime như *5 centimet trên giây*, *Tiếng gọi từ vì sao xa*, *Your Name*... Hoạt động xem đã thúc đẩy hoạt động đọc và được lan tỏa rộng rãi trong cộng đồng các bạn trẻ yêu văn hóa và văn học Nhật Bản. Rất

nhiều bạn đã tìm đọc tác phẩm văn học và trở nên yêu thích tác giả đó, yêu thích văn học Nhật Bản. Bởi vì tác phẩm văn học thể hiện văn hóa, lối sống của con người trong xã hội Nhật Bản; phản ánh được những vấn đề mang tầm thời đại.

Hoạt động xem rõ ràng có tác dụng thúc đẩy hoạt động đọc của các bạn trẻ Việt Nam. Tác phẩm của một số nhà văn thuộc hàng best-seller đã được dịch để phục vụ nhu cầu thị hiếu của các bạn trẻ. Bên cạnh đó, việc dịch thuật tác phẩm của các nhà văn Nhật Bản nổi tiếng khác cũng đang được thực hiện rộng rãi, đáp ứng nhu cầu không chỉ của giới trẻ mà các nhà nghiên cứu và giảng dạy văn học Nhật Bản. Đó là một hoạt động cần thiết, giúp cho người đọc Việt Nam có thể tiếp cận một cách toàn diện nền văn học Nhật Bản trong tương lai không xa.